Сшиток 24. 15. жовтня 1922.
Ціна 15ц. 10 за $1.25
ДО НАБУТЯ У ВСІХ КНИГАРНЯХ.

Його погляд впав на Ільону що з піднятими руками стояла перед ним, просячи милостині.

Всї найбільше жалїли бідного батька, що він в собі запер ся й жаль свій так спокійно зносив.

Від часу похорону зайшла в Стеттенови дивна зміна. Цїлими годинами міг він безчинно сидїти на кріслї, блудними очима вдививши́сь перед себе.

Не чув майже того, що говорили до нього й почав сторонити від людий.

Не сходив ся з нїким й цїлї днї переводив самотинцем у своїй кімнатї.

Лукія також страшенно терпіла, а увязнене подруги майже в розпуку її вганяло.

Хоч не мала сили взяти участи в похоронї, то однак її добре серце все тягнуло до бідного, нещастєм прибитого батька. Хотїла йому бодай кілька слів потїхи сказати.

Коли однак увійшла до кімнати й обізвалась до нього, він здрігнувсь, й витягнув руку на знак, що самий хоче остати.

З болем серця вернула Лукія до своєї кімнати. Зрозуміла, що довше тут не могла оставати, тимбільше, що не була в силї Стеттенови нїчим помогти. Булаб дуже радо остала, колиб була знала, що йому чим поможе, але Стеттен не терпів коло себе нїякої людини.

А було її також дуже тяжко відходити звідси, поки не вирішить ся судьба її подруги й суд присяглих видасть своє рішенє в її справі.

— — — — — — — — — —

Підчас коли Лукія журила ся недолею своєї подруги, Лівія самітна й опущена сидїла у своїй вязничній келїї, немов дурманом повита.

Вона — малаби застрілити Аделю? Чи дїйсно можна було її посуджувати о щось подібного? Затягнули її у вязницю не питаючи навіть чи вона допустилась того злочину, а вона бідна мусїла сидїти та ждати доки її невинність на яв не вийде.

Першої днини була немов без тямки, а серце тягнуло її до бідного, опущеного батька, що десь нетерпеливо вижидав її повороту.

А тут не могла йому нїякої вістки післати, щоб його не зрадити.

Нарештї покликали її до слїдчого судії.

Коли ввели її до салї, обняла її так страшна трівога,

що мусїла вхопити ся крісла, щоб не впасти.

Судія обняв її пронизуючим поглядом, поки ще почав випитувати.

В цїлій її постаті було щось незмірно зломаного, а з лиця пробивалась страшна душевна розпука, однак в очах судії се могло бути так добре висловом почутя нещастя, як і вини!

Нарештї судія почав допит.

Найперше спитав чи оскаржена не схоче влекшити свойому сумлїню отвертим признанем до вини.

Лївія глянула спокійно й повним гідности поглядом в гору.

— Нї, пане судіє! — відповіла — не можу признатись до того, що я не зробила. Моє сумлїнє зовсїм чисте й Бог один тільки знає, що я своєї кузинки не вбила.

Лице судії не змінилось. Довголїтньою практикою був призвичаєний до подібних запевнень.

Дальше сказав її, що є докази на се, що вона сперечала ся з кузинкою саме в той день убійства!

Лївія здивовано глянула на нього.

— І сьому мушу заперечити! — сказала — не пригадую собі ніякої суперечки із Аделею!

— Думаєте сьому заперечити, що ви були в кімнатї своєї кузинки й там посперечали ся із ньою?

Очи Лївії блиснули, вона зрозуміла тепер справу.

— Не перечу, що я була з Аделею, але не приходила по се, щоб сперечатись із ньою! Я хотїла позичити у ньої книжку!

Судія був приготований на такий викрут й тілько відповів:

— Так рішучо відпираєтесь від того?

— Рішучо! — була її відповідь — з кузинкою ми перекинулись лиш кількома зовсїм байдужними словами і я відійшла з книжкою!

Її впертість обурила судію.

— Чи ще й тепер заперечите, коли скажу, що вбита сама перед смертю сказала, що з вами дуже посперечалась?

Лице Лївії смертельно збілїло. Поглянула на судію широко втвореними очима.

— Се неможливе! — вишептала. — Аделя не могла сього сказати!

— Але вона се таки сказала! — повторив судія із натиском — а здаєть ся мені, що вмираюча не брехала! Коли пан Стеттен знайшов в парку смертельно ранену дочку, вона заявила в присутности пана Вінтера, що там принагідно явив ся, що то ви її вбили і згадала притім про сварку, що після обіду мала зайти між вами.

Лівія, скрикнувши, впала на крісло, але вже після кількох хвилин зірвалась знова розярена і кликнула, піднявши руки до неба:

— О, Боже, вона хиба не знала, що говорить, бож так злим ніякий чоловік не може бути, щоб когось в хвилю смерти невинно о такий злочин посуджувати!

Опісля звернула ся до судії:

Пане судіє, присягаю на все, що мені святе, що я того не зробила та ніщо також про суперечку із своєю кузинкою не знаю!...

Судія ждав поки оскаржена вспокоїть ся. Слідив уважно й її подражнене взяв як наслідок нечистого сумлїня.

— Хочете, пані, сьому заперечити? — спитав ще раз з притиском.

Звільна підняла очи й спокійно глянула на нього.

— Так, заперечую всяку можливість провини із моєї сторони! Присягаю, що яб не була спосібною до подібного чину, та що я не вбила своєї кузинки!

Настала павза.

Судія знова заглубив ся в читаню лежачих перед ним актів, сказав шепотом кілька слів до протоколянта й знова звернув ся до оскарженої:

— Чи признаєте ся, пані, до того, що ви навязали зносини із паном Вінтером, знаючи, що перед вашим прибутєм до Бурґдорфу він живо займав ся панною Стеттен? Чи се не було причиною яких непорозумінь між вами?

Лице Лївії запаліло. Спускаючи в низ очи, шепнула:

— Признаю, що через пана Вінтера раз один була між нами суперечка, в часї якої Аделя менї сказала, що колиб я не була приїхала, вона булаб нареченою Вінтера. Грозила, що перешкодить менї сполучитись із Вінтером й се було причиною, що я відказала своє слово панови Вінтерови!

— Прошу менї розповісти, що зайшло вечером перед тим убійством!

Лївія спустила голову.

— Я хотїла листом повідомити пана Вінтера що мусимо зірвати наші зносини, але моя подруга, Лукія Бендорф, передше бачила ся із ним й розповіла йому про моє непорозуміне із Аделею.

Пан Вінтер просив мене почерез Лукію, щоб я ще бодай раз із ним побачила ся і розмовила й назначив млин у лїсї як місце наших сходин, бо на разї хотїв оминати дім мойого стрия.

Було менї вельми тяжко зробити, як він бажав, але не могла йому сього відмовити. Я рішила ще раз із ним стрінутись й тому вибрала ся в пів до восьмої...

Нараз урвала, зойкнула й страшно поблїдла. Очи її широко й страшно втворились, дрощі пройшли скрізь по тїлї.

В салї наступила смертельна тишина.

Судія не відривав очий від згорбленої постатї оскарженої дївчини й дуже був тим всїм зацїкавлений.

Нарештї знова спитав поважно:

— Но, і чи стрінулись ви із паном Вінтером коло того млина?

Лївія лиш зойкнула із болю, коли в туж мить пригадала собі цїлу сцену із тою незнакомою, блїдою жінкою, що прийшла до ньої із вісткою про батька й забрала її до нього.

Рівночасно стиснуло ся її серце невисказаним жалем, бо-ж не могла сказати де була того вечера, коли не хотїла зрадити свойого нещасного батька!

О, Боже! Чи-ж могло бути щось страшнїйшого, як мовчати в ту хвилину, коли одно-однїське слово могло вернути її волю та честь?

Але не вільно її було того слова сказати! Її обовязком було посвятити ся для нещасного батька, котрий вже й так много в житю витерпів!

— Не можу дальше говорити — шепнула ледво чутним голосом. — Думки мої мішають ся! Сама вже не тямлю, що стало ся того вечера!

— Але-ж ви мусите знати, де були? — кликнув судія із неохотою.

Вина оскарженої була тепер очевидною.

Лївія здрігнулась, немов громом поражена. Затисну-

ла уста й очима вдивила ся в землю.

На позір вперта її мовчанка впевнювала судію ще більше про її провину. Адже-ж вона мусіла про се знати як важним було се, та коли-б вона могла була себе тим боронити, не булаби зволікала, а сейчас призналаб ся, де була в хвилю того нещасного випадку в парку.

— Чому-ж не відповідаєте, пані, чому не признаєтесь до вини та до правди?

— О, мій Боже, що-ж маю сказати? — крізь сльози говорила Лівія. — Сама не знаю, що діялось тоді зі мною — я хора — мені не добре робить ся! О, Боже, дай мені вмерти!

Майже від тямки відходила.

Бачивши, що дальше не зможе її переслухувати, урядник дав знак вязничному сторожеви, щоб її відвів до вязниці.

Там вона на-пів обезтямлена впала на крісло, не будучи в силі навіть пригадати собі того, що перед хвилею було із нею. Обняла її безмірна розпука.

Заспокоївшись троха, підняла голову й задивилась в одно місце. Прочувала як найгірший вислід розправи, а однак мусіла задля батька свойого мовчати й терпіти!

— Всемогучий Боже! — шепотіла тремтячими устами — коли прийде головна розправа й коли мене признають винною!... Як се страшно, що не зможу боронити себе й сказати явно, де перебула я ту ніч! Ах змилосерди ся надімною, Господи, та не дай мені здуріти!

Почала в голос плакати а сердечний її плач перейшов прямо в риданє — коли се втворили ся двері й Лукія в товаристві вязничного сторожа станула на порозі її келії.

— Лівіє! Моя дорога Лівіє! — кликнула й сердечно її обняла.

Лівія пригорнула ся до серця подруги й гірко заридала.

— Вспокій ся, Лівіє! — просила зворушена Лукія.

Заспокоївшись, обі подруги взяли ся за руки й почали живо розмавляти, а говорили про все можливе, а лиш не про те, що їх найживійше займало. Здавало ся, що обі з трівогою оминали се!

Нарешті Лукія допитливо поглянула на свою подру-

гу й шепнула:

— Лївіє! Прошу, говори зі мною щиро, як із сестрою, про все, що діеть ся у твойому серцю! Передовсім дай мені відповідь на одно питанє:

Де ти була в той час, як стало ся се страшне убійство в парку?

Лївія відвернула блїднїюче личко й закрила його руками.

— О, Боже! То й ти питаєш мене про се! — жалїлась. — Лукійко, одну лиш відповідь можу тобі на се дати: Присягаю перед Богом, що я не вбила Аделю!

— Знаю про се, Лївіє! Не потребуєш мене в сьому впевняти! — сказала зворушена Лукія. — Я нїколи не сумнївалась про твою невинність, бо знаю твоє добре серце й знаю, що ти нездібна до так страшного вчинку! Се лиш так зложило ся, що підозрінє впало на тебе!

Будь отвертою, Лївіє, та скажи менї, що дїялось з тобою того то нещасного вечера! Побачиш, що те все вскорі вияснить ся!

Але увязнена дївчина заридала ще голоснїйше й сперла голову на грудях своєї подруги.

— О, Лукіє, май милосердє надімною й нїколи не питай мене, де була я тої ночі та що робила!

Наступила тяжка мовчанка.

Голова Лукії впала на грудь й дві грубі сльози покотили ся по її личку. Перший раз доперва побачила, що не може зрозуміти своєї подруги.

Нарештї отрясла ся й взяла Лївію за руки, благаючими очима вдивившись в її очи.

— Приходжу і в його імени, Лївіє! Лиш перед годиною була я із ним. Він не може знайти спокою хоч рівнож, як і я, вірить в твою невинність. Ми обоє, хоч би що стало ся, останемо вірно при тобі. Можеш бути певною сього!

Лице Лївії випогодило ся після сих слів.

— Бодай один промінчик надії та сонця! — шепотїла. — О, Лукійко! Колиб ти знала, яким бальсамом для мене є твої слова!...

Скажи Горстови, коли його побачиш, що давну любов та вірність заховаю йому, мимо того, що раз на все мушу попращатись із ним! Тепер вже не можу звернути з до-

роги, яку я собі вибрала, а се мене у глибінь веде. Одиноку потіху, яку беру з собою в ту дорогу, се думка про вас — про нього та про тебе!

Лукія схопила ся перестрашена й сердечно вхопила подругу за руку.

— Що говориш, Лівіє? Пощо та розпука й безнадійна рівнодушність, так немов би ти вже не мала надії на освободжене? Чейже знаю, що ти нїщо злого не заподіяла! Кількома словами зможеш очистити себе із безпідставного підозріня — чому-ж не скажеш та не скинеш заслони із тої тайни?

Погинаючись під тягаром розпуки, Лівія схопилась із сидженя та збурена почала бігати по малій келії.

— Лукійко! Є справи, про які нікому не можна сказати і тому я мушу мовчати, хоч серце мені кровю заходить!

Припустім, що ти когось дуже любиш та що тому чоловікови якось дуже зле повело ся! — додала, дивлячись з дивним виразом в очи Лукії — і коли-б тоді тебе посудили о який злочин а невинности своєї ти не годна инакше довести, як лиш жертвою щастя людини, яку ти кохаєш та в її нещастю співчуваєш... Що-ж би ти тоді вчинила?

Чи-ж не волілаб ти із нараженем власного житя мовчати, як стручувати в нещастє когось другого, що вже й так без міри натерпів ся?

Се є моєю тайною, Лукіє, і не смію звіритись із тим нікому, навіть тобі ні!

Лукія стояла хвилю немов задубіла.

— Мої здогади видно, справджують ся! — сказала. — Бачу, що того то нещасного вечера мусіло тебе щось стрінути саме в ту хвилю, як ти мала вибрати ся до млина , й се тебе відвело від того наміру! Лиш не розумію того, чому ти скриваєш ся із тим! Не забувай, що від сього твоя доля залежить!

І не лиш твоя, Лівіє! Подумай також про чоловіка, що з тої причини на ціле житє нещасним стане! Подумай про Вінтера!

Горячі сльози покотили ся із Лукіїних очий, вона благаючо витягнула руки до своєї подруги й кликнула:

— Ні, Лівіє, ти не смієш жертвувати себе! Подумай

про будуче твоє щастє! Як лиш докажеш свою невинність, то в обнятях Горста знайдеш давно вижидане щастє! І чи справді можеш відказатись від того щастя задля когось, що може зовсім не є тобі так близьким?

Лівія відвернулась й рукою притиснула сильно ковтаюче серце. Мусіла мовчати, бо й так вже за богато дещо сказала перед подругою!

Підняла ся звільна й звернула до Лукії бліде личко, на вид якого вона аж задрожала.

— Ні, Лукіє, не намавляй мене довше, бо постанови своєї не зміню! Тайна, яку я глубоко заховала, ніколи не пройде через мої уста, хиба, що самий Господь Бог виявить її! Не допитуй ся більше, бо більше сказати не можу!

В словах Лівії було щось рішучого, незломного, так, що Лукія замовкла, побачивши, що всї її стараня остають без успіху.

Лівія же аж лекше зітхнула і шепнула, обіймивши подругу:

— О, коби ти знала, скілько то малаб я тобі сказати, та як радо я-б се зробила!... Однак мушу мовчати!

Не дивись на мене з такою розпукою, Лукіє! Знаю, що дорога, яку я собі вибрала, є тернистою, але знаю також, що сим ратую чиєсь житє, а се пересвідчене додає менї сил!

Коли побачиш Вінтера, то скажи йому, що я мусїла зірвати з минувшиною, але що все буду згадувати його як вірного товариша. Подякуй йому також за довірє, яким мене в сих тяжких часах наділив — добавила тремтячим голосом.

Скоро відвернула ся, щоб закрити зворушенє, а коли після кількох хвиль знова звернулась до Лукії, лице її було наче закамяніле із болю.

Сторож пригадав Лукії, що вже час покінчити розмову.

Лукія затремтіла — як її оставити подругу, не дізнавшись навіть яка се страшна тайна, що її сказувала на терпінє, та незаслужені муки.

— Йди з Богом, Лукіє — сказала Лівія, доглянувши се — та проси Всевишнього, щоб дав менї сил витревати в тій постанові! Бідне дитя — додадала, ковтаючи сльо-

зи — я хотіла тобі заступити родину, але на жаль се мені не вдало ся! Куди тепер звернеш ся? Чи постановила, що зробити з собою на будучність, Лукіє!

Запитана заперечила сумно головою.

— Ні, Лівіє! Не знаю ще куди малаб я звернути ся, бо в Бурґдорфі довше остати не можу! А однак не хотілаб я відійти звідтам перед остаточною судовою розправою, що рішити має твою долю! Хотілаб я бути коло тебе в ту нещасну хвилю, бо й тобі та свідомість може додасть троха відваги в терпіню!

— Дякую тобі, Лівіє, за докази приязни та співчутя в моїй тяжкій недолї — нехай тобі Бог вдвоє нагородить за любов твою до мене! — вишептала зворушена Лївія.

Лукія з трудом вирвала ся з обнять подруги й оставила келію, а йдучи коритарем мало її серце з жалю не пукло.

Колиб була бачила розпуку Лївії, після свойого відходу, булаб її ніколи не оставила самою.

— О, Боже! Чейже їй я могла се сказати! Вона одинока булаб мою тайну затримала, а мені таке зізнанє булоб велику полекшу вчинило! — говорила в розпуці, а відтак тихше додала:

— Ні, ні! Мушу мочати — задля нього! Знаю милосерне серце Лукії, вона-б не змовчала, колиб ходило о се, щоб бодай в послїдній хвилї мене ратувати від присуду. Лїпше так, що я змовчала! Так, видно, мусїло бути!

— — — — — — — — — —

Як Лукія тільки вийшла поза браму вязниці, станув перед нею стрункий мущина із смертельно блїдим лицем.

Був се Горст фон Вінтер.

— Ви тут? — кликнула, мимоволї подавшись взад.

— Так, панно Лукіє! Я не міг заспокоїтись сьогодня, а знаючи, що пані пішли до ньої, я вижидав, щоб від вас дещо дізнатись!

Її співчуваючий погляд спочав на блїдому лици Вінтера, що само собою висказувало скілько то горя він витерпів та як глубокою була його любов до Лївії.

Йшла мовчки побіч нього, бо занадто була зворушена, щоб могла говорити. Аж коли скрутили в бічну вуличку, вона звернула до нього сльозами залиті очи.

— О, Боже мій! — вистогнала. — Вона терпить більше, як словами висказати можу! Колиб ви самі бачили Лівію, то вам би серце з жалю пукло!

— О, панно Лукіє, молю вас, скажіть мені всю правду! Тут не ходить о моє щастє, але о її власне!

Лукія опустила голову й глибоко зітхнула.

Здавлюючи своє зворушенє, вона розповіла йому, як застала Лівію та що почула від ньої.

— Мій Боже, як маю се розуміти? — кликнув зворушений Вінтер. — Чому не скаже де була в час того нещасного убійства, щоб усунути підозрінє?

— Не знаю! — шепнула. — Блудила сама не знаючи куди! Коли рано вернула була так бліда та зворушена, що я сейчас пізнала, що вона страшну ніч мусіла перебути!

— І що за причина була тої безцільної блуканини? — спитав Вінтер. — Справді, я сього не в силї зрозуміти! Чому не прийшла до млина, щоб ми могли зговоритись?

— А чи думаєте, що не могли у ньої в послїдній хвилї виринути які сумнїви? — втрутила несміло Лукія. — Чи не могла почуватись за слабою супроти вас, пане, що не зможе вам оперти ся? Чи думаєте, що вона не могла собі докоряти в сьому, що нищить Аделине щастє та вам справляє безпотрібні терпіня? Чи супроти сього не є досить зрозумілим, що вона цілу нічку могла блукати, прямо не розуміючи, що робить?

Хто так, як я, знає чесне та чутливе серце Лівії, сей зрозуміє, що подібні думки та почуваня могли її так прибити, що вона прямо не знала куди йшла й де була!

Вінтер мовчав, спустивши очи в долину. Лице його зраджувало велику внутрішню борбу.

Коли вже пращав ся із Лукією, глянув глибоко в її очи і сказав:

— Дай Боже, щоб ті хмари розійшли ся та щоб Бог хоронив її перед несправедливим присудом!

Прибита горем, вернула Лукія до своєї кімнати і впавши на колїна залилась гіркими сльозами.

— О, Боже! — зойкнула. — Колиб він міг серцем прочути, що вона посвячуєть ся задля других!...

Але хто є той другий, що для ньої є близшим від судженого! Не могла я про се йому сказати, щоб не сум-

нівав ся в її любов. Так бувби оправданий його жаль, що її більше залежить на щастю других, як його щастю. І він також питав би, хто є той другий, а непевність та підозрінє підкопували-б його дотеперішнє довірє до ньої.

Всемогучий Боже! Розвяжи сю загадку! Розвій сю непроникниму для людського ока темряву!

## РОЗДІЛ LXXVII.

## КНЯЖНА ЖЕБРАЧКОЮ.

Коли Ільона пробудила ся із одубіня, довший час не могла собі пригадати, яким способом дістала ся до тої буди, на возї.

Віз так немилосерно стрясав ся по дорозї повній вибоїв, що вона стогнала із болю та нарештї на пів обезтямлена замкнула очи.

Страх її збирав, коли думала про своє положенє.

До її ух все ще долїтали дикі крики циганів. Чула їх проклони та вигуки на коний — але то все не могло її розбурхати із одубіня.

Коли остаточно цигани здержались, щоб відпочати, було вже досить пізно вечером. З природною зручністю та скорістю розложили шатра та запалили вогнища.

Про Ільону, здавалось, зовсім не журились. Кілька разів вона чула побіч воза крикливий голос Блянки, але стара проходила так, немов зовсім забула про ту чужу дївчину.

Ільона лежала на соломі із широко втвореними очима. Коли здіймили хустку із її очий, могла вже бодай крізь діри у буді над возом приглядатись блимаючим високо на небі зіркам.

З її грудий добуло ся глубоке зітхненє. Всю її думку виповнила туга — за ним!

Що стало ся із Робертом? Чи може турецька куля прошила його серце?...

Се була її одинока жура — про власне щастє зовсім і не думала!

Однак мимо сього одубіня таки відчувала страшний голод. Зойкнула в голос на саму думку, що стара циганка знова прийде до ньої та буде її мучити.

Нараз почула побіч себе якийсь шелест й заглянула якусь темну голову, що всунулась через діру до середини воза.

Ільона схопила ся дуже наполохана. Не могла пізнати лиця.

Нараз якийсь циган відхилив полотно так, що світлі проміні місяця впали прямо на лице гарної, ясноволосої дівчини. Тепер вже й вона могла приглянутись на циганське лице.

Був ще молодий — мав не погане лице, з різкими чертами, та блискучі чорні очи, що з подивом приглядали ся її

Ільона задрожала.

— Не бій ся, серденько! Хочу бути приятелем тобі! Допоможу тобі видобутись з під опіки тої старої відьми! — сказав примилюючись.

Ільона схопила ся немов з'електризована. Перестала обавляти ся сего незнакомого її хлопця, думала лиш про свободу, яку при його помочі мала здобути.

— Уважай на се, що тобі скажу! Будь осторожною та не зрадь себе перед Блянкою, що я хочу тобі допомогти. Роби все, що тобі прикаже, бо вона лиха баба та дуже дика. Потовче тебе без милосердя, коли її озлобиш. Хто лиш знає Блянку, то кождий боїть ся її!

— Мій Боже! — зітхнула Ільона. — Чому вони не відвозять мене до Царгороду? Чейже не хочу волочитись із ними скрізь по світі!

— Потерпи троха, я звільню тебе від них. Яка-ж ти гарна! Ніяка дівчина мені ще так не подобала ся, як ти! Так і хотівби я дивитись на тебе!

І поки ще дівчина зміркувала, що він хоче зробити, циганчук погладив її по лици та волосю.

— Що там робиш, Тобі? — дав ся чути острий голос Марка.

Наполоханий хлопчище втік, а Ільона чула як старий сварив його за се, що стає на розговір із тою чужою.

В кілька хвиль опісля стара циганка приступила до воза.

— Ходи моя голубко та наїдж ся добре, ти певно дуже голодна! — запискотіла. — Завтра підеш зі мною на жебри, тож мусиш зібрати троха сил!

Ільона вхопила тремтячими руками брудний горнець з якоюсь темною юшкою. Була так голодна, що перемогла обридженє і проковтнула зовсім несмачну страву. Потім знова впала на своє леговиско і примкнула очи.

Що принесе її завтрішний день? Чи дійсно буде мусіла йти зі старою на жебри?

О, коби вмерти! — зойкнула й почала ридати. Так і заснула серед того плачу, наче мала дитина.

Не почула навіть, як після якогось часу Блянка влізла до воза і положила ся на свою січку.

Другої днини, раненько, тільки що сонце зійшло, почула Ільона, що хтось трясе її за рамя, а коли пробудила ся, побачила коло себе стару циганку.

— Скоро вставай! — зверещала — маємо далеку дорогу перед собою! Мусимо спішитись!

То сказавши потягнула дівчину за собою із воза.

Ільона не була ще в силї підняти ся, але стара немилосерно потягнула її за собою.

— Хі, хі, хі! — сміяла ся. — Не любиш так вчасно вставати, моя лялечко! Ти не привикла до того! Га, побачиш і ти, як бідний народ мусить мучити ся, щоб вижебрати сухий кусочок хліба!

Знова підсунула її брудний горнець із темною юшкою, якої вигляд ні трохи її не припадав до смаку.

Коли Ільона тепер при світлї дня побачила лахміте, в яке була прибрана, аж здрігнулась із обридженя і булаб його найрадше стягнула із себе, коли-б мала в що иншого перебрати ся.

Зі всїх сторін окружили її темнолицї цигани, між котрими був також Паольо, внук Марка, що вчера враз із дідом від смерти її виратували.

Він, немов зачарований, глянув на молоду дівчину, що навіть в лахмітю жебручої мов княжна виглядала.

Коли се тою дорогою перейшов Тобі, а побачивши вогнистий погляд Паоля кликнув з насмішкою:

— Гей, Паольо! Та лялечка, видно, моглаб тобі подобати ся?

Оба хлопці від давна вже не любили ся, а тепер ще і заздрість розжарила Паоля ,бо попереднього вечера він заглянув був Тобіго при возї дївчини.

Користаючи із нагоди, коли стара Блянка відійшла від Ільони, він шепнув до ньої:

— Будь відважною! Спусти ся на мене, освободжу тебе!

Коли стара вернула, він незапримічено відійшов.

— Так голубонько! — знова глумила ся стара — ти вже наїла ся, а тепер за се мусиш попрацювати! Поспішай тепер за мною на друге село, треба робити, чоловік не жиє лиш задля самих приємностий!

Се кажучи, подала зажуреній дївчинї старий мішок, де вижебрані річи мала складати. Взявши такий самий мішок в руку, кликнула зі сміхом до старого Марка:

— Побачимо, що та лялечка вдіє! О, вона навчить ся добре жебрати, Марку! Зі мною перебуде добру школу!

— Я вірю! Коли ти її не научиш, то вона хиба нїколи не навчить ся! Бог із вами! Щасть вам Боже!...

Стара кивнула на Ільону, а коли дївчина хвилю ще отягалась, благаючими очима споглядаючи на Марка, що недавно ще так ввічливо говорив до ньої, Блянка трутила її так сильно, що бідна аж крикнула із тиха й мало що не впала.

Пригадала собі однак пересторогу Тобіго, щоб не дратувати старої і йшла дальше, спустивши голову й ковтаючи сльози, що так і тиснули ся до очий.

Стара йшла так скоро, що Ільона ледво наспівала за ньою, а по дорозї під'учувала її як жебрати. Витягнула із лахмітя ремінь і, показуючи його дївчинї, крикнула грізно:

— Горе тобі, коли станеш перед ким скаржитись! Кістки тобі поламаю! Маєш вдавати немов ти є моєю дочкою та враз зі мною ходиш на жебри; здобудеш деяку вправу, то вже сама будеш до людий промавляти, а я буду йти з боку та на тебе лиш вважати!

Ільона лиш з трудом здержала в собі крик трівоги.

Боже милосерний! Вона має ходити по жебрах та зносити знущаня старої?

Булаб радо працювала в поті чола від рана до пізної ночі, щоб лиш не жебрати!

Що за встид та зневага для ньої.

І тепер в хвилину найбільшого упокореня, подумала про се ,що вона є дочкою князя. І її мають змушувати до жебраня? Так хочуть її понижити?

По півгодинній дорозі дійшли нарешті до найблизшого села.

Блянка постукала у двері першої хатини, а коли її втворили, вона сильно скривила ся й загикуючись, зболілим голосом почала по турецьки нарікати, що її бідна дочка дальше йти вже не змагає, так страшно обі голодні.

Жінка, що втворила двері глянула недовірчиво на стару волокиту. Але як лиш доглянула бліде, гарне личко дівчини, помякла, а вбігши у хату за хвилю вернула із куском хліба та вудженого мяса. Так обдарувавши ще на відході добрим словом потіхи наділила.

Але тільки відійшли кільканайцять ступінів від хати як вже стара з'їдливо зареготала ся й видерла із рук дівчини їджене, та у свій мішок сховала.

Опісля гнівним оком її обкинула й так сильно сперла ся на її рамени, що Ільона аж крикнула.

— Раджу тобі, щоб вдруге троха скорше брала милостиню та покірнійше дякувала! — грізно промовила стара. — Вважай, знайду спосіб, щоб переломити твій упір!

Ільона жахнула ся й відскочила в бік, коли стара витягнула ремінь й підняла в гору замахнувшись до ньої.

— Не бийте! — кликнула благаючим голосом. — Зроблю все, що лиш самі схочете!

Лице старої відьми викривило ся із злобної насмішки.

— Раджу тобі слухати, бо инакше попамятаєш мене! Зараз побачимо, чи наука не йде на марно!

Се сказавши, вхопила Ільону за рамя й потягнула до другої селянської загороди.

— Гі, гі, гі! — засміяла ся. — Тут щось гарного висить для нас! Глянь на ті чудової роботи килими! Як вони нам знаменито стануть в потребі!

Ільона аж кинула ся в страху.

— Ви хочете красти?! — вишептала тремтячим голосом.

Стара обкинула її насмішливим та повним погорди голосом:

— Чи може маю тебе питати о позволенє? — глумила ся. — Вперед, бо битиму!

Замовкла враз, бо в туж мить втворили ся двері та вийшов із хати молодий, стрункий мущина.

Потягаючи свою жертву за собою, Блянка приступила до нього й почала перед ним розводити свої жалї та проханя.

Молодий чоловік із обридженем відвернув ся від старої циганки, а його погляд впав тепер на Ільону, що стояла зі спущеними очима та благаючо піднесеними руками, так як стара їй приказала.

Аж скрикнув із здивованя, побачивши дївчину. В очах у нього відбилось милосердє, коли він підходив до ньої.

— Ти голодна, бідна дитино? промовив чутливо — пожди, винесу тобі дещо!

Коли вбіг до хатини, стара просичала до ньої:

— Памятай, чемно подякувати, ти дурна малпо! Колиб я була так вродливою і молодою, як ти, то незабаром малаб оба ті мішки повні!

Саме вийшов той мущина із сіяючим лицем і, наближившись до Ільони, сказав:

— Тут маєш хлїб, шинку й троха гроший до того! Се може тобі придати ся!

Під впливом з'їдливого погляду старої, Ільона приняла подану собі милостиню й вибовтала кілька слів подяки.

Молодий чоловік не відривав від ньої своїх очий. Нарештї взяв її попід бороду й піднявши в гору її голову спитав:

— Чи осталаб ти у мене, дївчино? Я-б тебе радо приймив.

Ільона спаленїла й відхилила ся зі страхом.

Але стара зараз наспіла її на поміч.

— Нї, мій пане! Се моя одинока дитина, підпора моєї старости! Що станеть ся зі мною, коли її заберете від

мене? Ходи, голубко! Попращай ся із паном, бо перед нами ще далека дорога.

Дівчині блиснула нараз щаслива думка:

А колиб так дала пізнати тому чоловікови, щоб її виратував із рук тої баби, до якої вона зовсім не належала?

Коли же стрінулась із вогнистим поглядом його очий, затремтіла й пішла дальше за старою.

Навіть не доглянула того, як стара, переходячи побіч плота, стягнула оба килими та незапримітно всунула у мішок.

Ільона відчувала щось таке, начеб яка чужа рука давила її за горло. Спустила голову під тягаром болю та встиду й робила все, що її стара приказувала.

Ходили так від хати до хати. Мішки їх вже майже наповнились. Ніхто не міг блідій дівчині, із сумним виразом лиця, відмовити якоїсь милостині.

Вона механічно повтаряла слова подяки та йшла за старою, хоч ледво тягнула ноги за собою.

Лиш коли один із мущин, даючи милостиню, хотів її обняти, вона крикнула із гніву, та, вирвавшись від старої, вибігла на дорогу.

Але Блянка незабаром дігнала її й здорово ременем почастувала. Потім дальше потягнула її за собою серед проклонів та погроз.

Бідна Ільона не знала що діеть ся із ньою.

Коли вже оба мішки були повні, вернула Блянка із дівчиною домів. Проти них зі всіх сторін повибігали молоді цигани й стара мусіла здорово боронити ся, щоб їй вижебраного та тихцем вкраденого добра не видерли прямо із рук.

В циганському обозі скрізь був живий рух.

Та Ільона майже не добачувала того. Пішла за Блянкою мов то спрацьоване звіря і, майже близька обезтямленя, впала на своє леговисько.

Коли Блянка знова приступила до ньої, щоб подати її троха вижебраної поживи, вона насилу ледво втворила повіки, так дуже чула ся змученою!

Ганьба, що її стрінула, гнобила її більше, як фізичне знесилене. Скіра на плечах ще пашіла від ударів старої, а в душі у ньої горів безсильний гнів та обурене.

Немов у сні долітали до її ух музика та обозна гу-

тірка. Розпука так і чіплялась до бідної дівчини.

Ох, чому-ж вона не знайшла смерть у морських филях — се булоб красше замісць тої нужди!

Незабаром нічка спустилась на землю і кругом ньої почало все втишатись. Молодь засіла в'округ вогнища й уважно слухала оповіданя старих про далекі подорожі та ріжні пригоди в чужих краях.

Ільона не була в силї заснути помимо утоми. Нещастє, що її тепер стрінуло, відібрало у ньої увесь спокій. Думка, що стара завтра знова потягне її на жебри, наповнила її таким страхом, що аж кров сціпилась в бючках.

Нараз почула шелест, немов хто підкрадав ся до ньої, а коли відвернула ся побачила того молодого хлопця, що попереднього вечера говорив із ньою.

— Тихо, щоб нас Блянка не підглянула! — шепнув, ледво дух переводячи. — Я вже приготовив все до втечі та около півночі виберем ся звідси! Недалеко в лїсї, жде на нас пара коний, тож мусить нам повести ся! Чи хочеш втікати зі мною?

Ільона задрожала, хоч на саму думку про свободу серце аж підскакувало із радости. В полутїни доглянула його палаючий, пожадливий погляд, звернений до себе й почула його горячий віддих.

Хоч трясла ся зі страху, то якийсь внутрішний голос радив її, щоб на разї приняла поміч цигана та звільнила ся із вязів, що їх Блянка її наложила. Не сумнївала ся, що буде колись нагода отрясти ся також і зпід опіки немилого освободителя.

— Так, піду з тобою! — живо притакнула — не хочу оставати при тій чарівниці! Але чи нас Блянка не догляне та не зловить? — додала трівожно і задрожала на ту страшну думку.

Тобі зареготав ся із злобною радістю.

— Спусти ся вже на мене, я вже все те обдумав! — сказав. — Стара буде сьогодня спати, мов борсук! Громи й гарматні вистріли навіть її не розбурхають! Положи ся та спи ще троха, бо та нічна їзда не мало тебе змучить. Прислухуй ся а коли почуєш накликуваня, наче пугача,

то за другим разом злїзь із воза, я троха подальше буду вижидав тебе!

Пристрасно стиснув її за руку й скоро відійшов.

Ільонї стиснуло ся серце зі страху й несупокою.

Чи се розважно вона робить, що віддаєть ся під опіку того молодого та пристрасного цигана?

Але коли згадала про завтрішню жебрачу вандрівку, знова впала на своє леговиско й старала ся заспокоїти себе.

Тимчасом Тобі вернув до осталих товаришів. Думав, що його нїхто не підглянув, але дуже помилив ся.

Котячі очи Паоля доглянули його, коли він зникав у шатрі Блянки. Підкрав ся на пальцях за ним але розмови не був в силї підслухати.

Його підозріня ще збільшились, коли опісля заглянув його в шатрі між товаришами, як він усадовив ся побіч старої Блянки.

Після якогось часу Тобі виймив з кишенї фляшку з горівкою й почав пити.

Коли се заглянула стара циганка, присунула ся близше до нього й шепнула:

— Дай менї також трошечка! Я цїлий день перебула на ногах й жебрала для вас! Звідки маєш горівку?

— Вкрав! — і злобно зареготав ся хлопчище. — Я ходив в село за горівкою для Марка! Коли шинкарка цїдила горівку із бочки, сю фляшечку я вкрав із полицї. Хе, хе, хе! До смаку тобі, стара? Що?

Блянка кивнула головою й ще раз пожадливо потянувши, сховала фляшку в кишеню.

Здавалось, що Тобі не добачив того, заслухавшись в оповіданя циганів.

Паольо за се уважно всьому приглядав ся та з очий їх не спускав.

Коли циган скінчив оповідати, Тобі в розсїяню звернув ся до старої циганки й домагав ся відданя фляшки.

Блянка, всміхнувшись, подала йому — але вже порожну.

— Чи ти здуріла, Блянко? Стільки горівки випити?! — верещав, наче в злости.

— Завтра дістанеш від мене за се найкрасший кусок, що вижебраю, мій синку! — заспокоювала його стара. —

Лиш не гнівай ся! Тій чужій дівчині, нашій красуні, всї радо дають милостиню — і богато! Незабаром вона навчить ся добре жебрати, а коли не схоче, то бити му скілько ся влїзе!

Се сказавши висунула ся до свойого шатра.

Хлопець поглянув за нею із злобною насмішкою, не почуваючи, що Паольо слїдкує за ним.

Лиш впала Блянка на своє леговиско, а вже міцно захропіла.

Ільона зовсїм не спала. Думка про освободжене, а з другої сторони страх перед молодим циганом, не давали їй супокою.

Нарештї почула пугукане. Скоро підняла ся й осторожно висунула ся із воза, бож се був поклик до втечі на волю.

На дворі запримітила Тобіго, що зараз потягнув її за руку.

— Ходи, мусимо спішитись! — сказав майже без віддиху. — В шатрах всї позасипляли супокійно, а коли підемо в сю сторону сторожа нас не догляне!

Ільона з отяганем подала йому свою руку. Тобі чув, як вона сильно тремтїла й похилившись до ньої шепотом промовив:

— Відважно, відважно! — ще троха й будеш вільною!

Йдучи, нараз спинила ся й наслухувала несупокійно. Її причуло ся, начеб хтось наближав ся.

В страху вхопила Тобіго за рамя.

Боже всемогучий! Що стало ся? Чи може цигани відкрили їх втечу й тепер заступають їм дорогу?

Нараз спинив ся хтось побіч них.

Ільона впала на колїна, зі страху і словечка не була в силї промовити.

Тобі також стояв немов спаралїжований. По хвилї однак прийшов до себе — присїв, скочив — і дикий, проймаючий крик поніс ся серед нічної тишини.

## РОЗДІЛ LXXVIII.

### У ВЯЗНИЦІ.

Потревало се досить довго, поки в єрусалимській каплиці наступив бодай настілько супокій, що жовніри без обави перед новими заворушенями могли відійти.

Коли се втворили ся двері й на майдан вибіг Сагиб, розтручуючи на боки прочан, не зважаючи на їх проклони та доріканя.

Бачив, як жовніри арештували Блюма й зажурив ся немало тим нещастєм. Поглянув тепер в'округ, але надармо!

Блюма там вже давно не було.

Через хвилю стояв безрадний, не знаючи, що почати. Коли се почув на свойому рамени якусь руку, а коли оглянув ся, побачив перед собою Сирійця.

Очи Сагиба блиснули з радости.

— О, пане, скажіть мені, де можу його відшукати! — кликнув. — Жовніри вже взяли його звідси — як зможу його тепер освободити?

Сирієць здивовано глянув на розгорячковане лице хлопця.

— Так дуже любиш свойого пана? — спитав цікаво. — Навіть дівчина не журилась би так пригодою свойого любка!...

Сагиб почервонів ще більше й спустив в низ очи.

По хвилї однак відповів:

— Служу свойому панови й до нього житє моє належить! Прошу, скажіть мені, куди його завели, та як зможу йому допомогти!

Сей потряс головою й задумав ся.

— Забрали його до вязниці — сказав — се легко відгадати, але тяжко йому допомогти! Зловили його в каплиці, де полялась кров, а що не знайдуть дійсних виновників, то за них будуть мусїли відповісти ті, що їх вдало ся зловити! Се може зле скінчити ся для твойого пана!

Сагиб поблід й насилу здавив в собі крик, що видирав ся із грудий.

— І нема ніякої надії на поміч? — кликнув тремтячим голосом. — Чи й тоді грозити ме небезпека, коли й ви посвідчите, що він не мав ножа в руках?

— Хто-ж нам повірить? — була відповідь Сирійця. — Їм все одно, чи хто винен, чи ні! Когось мусять мати, щоб покарати!

— Колиб хоч який промінчик надії! А тут так безчинно сидіти, не будучи в силі нічим йому допомогти!

Сирієць мовчки приглядав ся йому, відтак спитав:

— Що зробиш тепер, без нього?

— Не знаю, пане! — сказав. — Зажду а тоді побачу, що станеть ся із моїм паном!

Се сказавши, відвернув ся й скоро відійшов.

Спинившись на розї вулиць, спитав одного із переходячих про дорогу до вязниці й туди подав ся.

Був се шарий будинок, що був так само брудний, як і другі доми в місті.

Але через се Сагиб не богато здобув, що побачив вязницю. Не міг зайти туди, бо сторожі не хотіли його впустити. Так щож мав зробити?

Коли се почув, як один жовнір до другого сказав:

— От ще кількох ведуть! Видно, велика бійка мусіла там бути!

Мимохіть оглянув ся Сагиб і побачив наближаючий ся до вязниці гурток людий, окружений жовнірами. За ними же в слід сунуло ціле збіговиско.

Ся людська филя й його поглинула. Він самий не знав як се стало ся, але поки ще оглянув ся був вже на вязничному подвірю.

Станув при одному із увязнених і почув як той відозвав ся до жовніра, що його стеріг:

— Дам тобі два фунти, коли мене пустиш!

Жовнір не міг рішитись, надумував ся хвилю, потім сказав:

— Дай три фунти!

Увязнений сягнув в кишеню і вручив жовнірови бажані гроші. Після того пропав серед людий.

Очи Сагиба заблисли, нова надія вступила в нього.

Глянув на вузкі вязничні вікна і на позір без цїли

обійшов вокруг вязницю, підчас коли один із жовнірів здавав рапорт перед урядником.

Ніхто не зважав на нього. Так він підійшов аж до дверий вязниці. Спинив ся коло жовніра, що стояв там на сторожі і поглянув у вікно.

— Чого хочеш? — зверещав жовнір.

Сагиб не зараз відповів. Хвилю ще приглядав ся старому жовнірови, а опісля спитав:

— Чи ти богатий?

Старий жовнір, видно, змішав ся, почувши таке питане, потім знехотя сказав:

— Чи ти дитина, що про таке питаєш? Чи думаєш, що я-б хотів тут стояти та вважати, щоб всякого рода злодії та забіяки не повтікали із вязниці, колиб мав досить гроший на прожиток?

Сагиб всміхнув ся вдоволений .

— Чи хочеш троха наповнити свої пусті кишені? — спитав по хвилї.

Лице старого вкрасила усмішка вдоволеня.

— Чи ти, хлопче, прийшов сюди лиш по те, щоб менї питаня ставляти? — відповів.

— Ні! — кликнув Сагиб. — Я прийшом, щоб тобі допомогти! Можеш досить гроший заробити!

Здержав ся. Відтак знова спитав:

— Чи арештовані в каплиці є у сьому крилї?

Сторож кивнув головою на знак потвердженя.

— Покажи їх менї! — просив Сагиб.

— Не можна! — відповів старий.

Сагиб приступив до нього і всунув в руку гроші.

— Чи тепер ще також не можна? — спитав.

Сторож втворив кулак і перечислив гроші. Відтак спитав:

— Чого бажаєш?

— Тут, між ними, є мій брат, хочу із ним поговорити!

— Коли хочеш із ним говорити, то мусиш вдвоє тілько дати!

Сагиб без отяганя пристав на його домаганє.

— Ходи, побачиш свого брата! — сказав, сховавши гроші в кишеню.

По сходах увійшли на довгий коритар, а потім звернулись на ліво.

Сагиб старав ся добре затямити, куди ідуть.

Коли се сторож станув, відсунув дощечку з віконця, що зроблене було у дверях і кивнув на хлопця, щоб заглянув у середину келії.

Сагиб зробив се, але ні в першій, ні в другій келії не знайшов цигана.

Доперва в третій побачив Блюма, як сидів, голову сперши на руки. Напроти нього, розтягнений на килимови, лежав якийсь мущина.

— Ось сей, що по лївій сторонї! — вказав Сагиб сторожеви.

— Як він зветь ся? — спитав сторож, втвираючи двері до келії.

— Блюм! — відповів хлопець.

Почувши скрипіт засуви, оба вязні глянули на двері.

— Блюм, вийди сюди! Твій брат хоче говорити з тобою! — сказав сторож.

Він цікаво глянув, не знаючи що робити.

— Що, не хочеш? — нетерпеливо спитав старий.

Блюм наближив ся до дверий, бо зацікавив ся тим, хтоб то хотів із ним говорити. Коли побачив Сагиба, мало не скричав із радости, але той дав йому знак, щоб мовчав,

Скоро вийшов у сїни і подав прибувшому руку.

Сагиб так був зворушений, що й слова не був в силї промовити. Нарештї опанував себе, щоб не розбудити підозріня у старого й по турецьки почав нарікати на нещастє, що стрінуло брата і на кару, яка його за се чекає.

Блюм дивно змішав ся тим. Не зважав вже майже, що Сагиб говорив, але уважно слїдив його лице й цїлу будову тїла.

Сагиб не звертав на се уваги. Дрожанє його голосу зраджувало його внутрішне подражненє. Хотїв із Блюмом про щось говорити, але не міг зі страху перед сторожем.

Блюм розповів йому, як його арештовано, та що він лише боронив ся перед нападами других — коли се в сусїдній келії счинив ся дикий крик.

Був се щасливий випадок, бо старий дозорець зараз вийшов, щоб завести там супокій а Сагиб скористав із тої нагоди.

Наближив ся до Блюма і шепнув по циганськи:

— Тобі грозить небезпека, Блюм! Я чув, що тебе хочуть тут задержати! Вважай на все, а завтра я знова прийду і принесу гроші, щоб тебе викупити!

Тихо, старий йде!

Із журби Блюм не міг навіть здобути ся на відповідь.

Вістка, що йому грозить така небезпека, про що зовсім не знав — дальше несподівана поміч Сагиба — а передовсім се, що він знає циганську мову — все те його здивувало.

Знова дізнав того самого почуваня, що тоді, коли того хлопця вперше в Каїрі побачив і так як тоді здавало ся йому, що се перед ним стоїть якась знакома людина, коли се перестрашений сторож крикнув:

— Скоро до середини! Ніхто не повинен бачити того, що я тебе сюди пускав! Хтось йде!

І скоро всунув Блюма до келії.

Циган в поспіху подав Сагибови руку і тоді по циганськи промовив:

— Вижидаю тебе! Але спіши ся, поки я ще тут!

Сторож не дочув їх розмови, так був занятий замиканем й відійшов із Сагибом у противному напрямі, щоб не стрінутись із надходячими.

Сагиб ще й тепер приглядав ся цілому урядженю а на відході сказав старому:

— Дякую вам, пане, що допомогли мені брата побачити! Маєте добре серце та милосерне і сподію ся, що мені ще й друге не відмовите. Моя мати тужить за первородним сином, а серце її не знайде супокою поки його не побачить і не потішить, всї думки його звернувши до Аллаха. Позвольте їй прийти сюди й до серця притиснути нещасного сина, поки його засудять та заберуть із відси.

Але старий рішучо відмовив ся.

— Ні, жінок до мущин вводити не можна! — сказав. — Чи знаєш, яка страшна кара впалаби на мою голову?

— Ні, ні! — кликнув Сагиб — не хочу щоб ви через мене терпіли! Впустіть її доперва в ночи, коли всї вже будуть спати! Можете нас чейже впустити сюди якоюсь бічною фірткою!

Побачивши однак, що сторож таки не дає ся переконати, додав:

— Моя мати нагородить вас добре, коли допоможете в сьому!

Дозорець змірив його з під ока і спитав:

— А чи рука старої жінки, яку нехай Аллах благословить, не є за малою?

— Досить велика, щоб утримати 50 п'ястрів! — була коротка відповідь.

Старий кивнув головою з вдоволенем.

— Так нехай та бідна жінка прийде, щоб свойого сина потішити! — сказав. — Скажи її, що завтра вечером, коли покажуть ся зорі на небі, вижидати буду коло тих дверий, що тепер ними тебе випущу!

— Вона молити ме Аллаха, щоб дітий ваших благословив! — сказав Сагиб і, попращавшись, вийшов на вулицю.

Лице його сіяло із радости.

— Наша мати справить тобі немало радости, старий! — воркнув. — Будеш мав немало потіхи із ньої!...

Доперва пізно в ночи вернув до гостинниці, куди рано враз із Блюмом та Сирійцем заїхав, а коли сей послідний спитав його, чи старав ся свойого пана увільнити, він сумно потряс головою й пішов спати.

Другої днини знова вийшов на місто й нетерпеливо вижидав вечера. Мав вже готовий плян цілої роботи.

— — — — — — — — — —

Десь коло семої години вечером вийшла із малої та брудної хатини, при вузенькій вулиці, стара та згорблена женщина.

Спинилась на хвилю й осторожно розглянулась кругом. Опісля побігла пустою вуличкою, скорше як можна би сподівати ся від ньої, не вживаючи навіть палиці, яку несла в руці.

Коли-ж після якогось часу дійшла до більш залюдненої вулиці, звільнила хід.

Наближившись до вязниці, тяжко сперла ся на палицю, так немов не була вже в силі вдержати ся на ногах.

Була якраз восьма година, коли станула під брамою вязниці. Постукала у двері, а по хвилі сторож втворив їх і впустив її до середини.

— Нехай тебе Аллах благословить! — шепотіла стара, що після звичаю лице густою сіткою прикрила.

— Нехай же тебе Аллах сотку літ при здоровлю задержить! — відповів сторож і спитав на здогад:

— Чи маєш із собою ключ, яким би я міг втворити келію твойого сина?

Стара виймила 50 п'ястрів з кишені і всунула сторожеви в руку.

— Чи є всї? — спитав осторожно й для більшої певности самий про се переконав ся при світлї ліхтарні, яку витягнув з кишені.

Відтак кивнув на стару й повів її тими самими сходами, що попередньої днини вів Сагиба.

Тревало се досить довго поки бідна бабуня видрапала ся по сходах на гору, страшно сапаючи при тому.

Але сторож дуже спішив ся і скоро вів її довгими сїньми дальше. Не стрінули нікого й найменшого шелесту в цїлому будинку не було чути.

Нарештї спинились перед дверми келії, де сидів Блюм. І тут було все тихо. Оба вязнї, видно, вже спали.

Легко відсунув засуву, але, поки ще втворив двері, сказав до тяжко сапаючої старої:

— Мусиш зайти до середини, щоб нас у сїнях хто не заглянув!

Стара пристала на се а сторож втворив двері і перший вступив туди.

Оба увязнені спали й нїчого не чули. Він наближив ся до Блюма й потягнув його за рамя.

— Вставай, мій сину! Рідна ненька твоя прийшла, щоб тебе побачити!

Блюм схопив ся й цїкаво глянув на двері. Сейчас запримітив стару жінку і доглянув як вона осторожно поставила палець на устах. Розуміє ся, він не ворухнув ся із місця.

Чи старий здурів, чи впив ся, що згадує щось про маму?

Хто була та стара жінка й чого хоче від нього.

Сторож вже почав нетерпеливити ся, побачивши отягане Блюма, коли се стара підійшла до цигана. Пригорнула його щиро, як рідна ненька, й притиснувши до серця.

— Мій сину! Бідний мій сину? — промовляла. — Чому Аллах так тяжко нас покарав?!

Побачивши, що сторож відійшов на бік, добавила тихо по циганськи:

— Старий не повинен вийти із відси, Блюм! Вбий його, або всади йому хустку в уста, щоб не міг кричати! — сказала, подаючи йому в клубок звиту хустину. — Знаю дорогу на двір! Висвободжу тебе!

Нараз зачала в голос ридати.

— О, якже ти міг до такого допуститись, сину? Всї будуть мною тепер погорджувати! Хату мою будуть минати, бо ганьбою ти її вкрив. О, Аллах, Аллах, за що на мене таке нещастє впало?

Її ридання розбудили другого вязня. Підняв ся і зворкотів здивований:

— Чи та стара відьма здуріла, що сюди прийшла вити серед ночі? — Не могла се оставити на завтра?

Стара знова почала ридати й без тямки повалилась на землю.

— Ах, вона зімлїла! — кликнув другий вязень й підбіг на поміч.

Коли він наближив ся до ньої, Блюм сказав по нїмецьки:

— Вважай! Коли я кину ся на сторожа, встроми йому хустину в писок, потім втечемо разом! Сї плачі старої, то лиш комедія!

Сей другий зараз зрозумів, о що ходить, бо Блюм після відходу Сагиба про се із ним говорив й приготовив до сього. Тодї змовились один другому допомогти й разом втїкати.

Сторож дотепер вважав коло дверий, але коли побачив стару лежачу без тямки на землї, настрашив ся і скочив до них, щоб побачити, що стало ся.

— Що стало ся? — спитав, похилившись над старою.

В ту-ж мить кинув ся Блюм на сторожа й так сильно здавив його за горло, що той навіть голосу не був в силї видобути з себе.

Рівночасно другий вязень вхопив його за руки й поки застрашений сторож міг ще зрозуміти, що стало ся, Блюм виймив хустку з кишенї і встромив йому в уста.

Тимчасом підняла ся також стара із землї й кинула Блюмови посторонок, що з собою принесла.

Блюм звязав йому руки, а той другий ноги і так звяза

ного посадили в кут. Побачивши трівогу на лици сторожа, Блюм шепнув до нього:

— Будь спокійний, старий, нїщо злого тобі не станеть ся! Ми так мусїли зробити, щоб висвободити ся! Завтра тебе тут знайдуть й розвяжуть!

— Скоро! — накликувала стара. — Нема часу до страченя! Бери сей ніж та револьвер!

Блюм взяв від ньої з рук і одно і друге й подїлив ся разом з товаришем.

— Се лиш на випадок, колиб конче треба було оборонятись! — сказала.

В ту-ж мить Блюм поглянув на двері, бо почув що якийсь шелест доходив із відтам і сильно поблїд.

Сторож оставив лїхтарню на порозї й відхилив троха двері, щоб чути, колиб хто туди йшов.

Сїньми якраз проходили два урядники, а почувши гомін, поглянули через отвір й побачили світло.

Оба увійшли до келїї й сильно здивувались, коли побіч вязнїв побачили якусь жінку.

Станули, немов задубіли, потім же наближились до вязнїв, що вже поглядами порозумілись.

— Що тут стало ся? — спитав старший урядник. — Звідки та жінка тут взяла ся — хто втворив две....

Перебив питанє крик другого урядника, що заглянув в кутї звязаного сторожа й оба приступили до нього.

Тимчасом відвернули свою увагу від старої жінки — що зрештою не була ким другим а Сагибом — та від обох вязнїв.

Сї послїдні знова порозуміли ся поглядом і в слїдуючій хвилї дали ся чути лиш легкі два охканя — після чого оба урядники лежали вже на землї, повалені сильними кулаками вязнїв.

— Сагибе, замкни двері! — приказав Блюм, а коли сей зробив після приказу, він казав принести своє накривало й подерти на куски, чи звязав їх і заткав уста шматами.

— А тепер втїкаймо! — шепнув Блюм — Сагибе веди нас!

Глянув на нього й подав ся взад, немов злого духа побачив.

Хустка, що Сагиб перше лице закривав, зісунула ся, а з під ньої визирнуло лице Льолї.

— Льоля, се ти? — крикнув Блюм.

Стояли так мовчки кілька хвилин проти себе, але другий вязень, що того всього не розумів, перебив ту дивну мовчанку гнївними словами:

— Другим разом будете дивитись на себе! Тепер втїкаймо, бо я не маю охоти щоб мене вдруге сюди засадили!

Блюм випрямив ся й хрипливим голосом промовив до Льолї:

— Йди вперед — показуй дорогу!

Мовчки зробила, як він приказав. Другий вязень замкнув засувою двері до келїї — опісля в трійку пігнали вздовж сїний.

В хвилю однак, коли Льоля втворила фіртку, куди впустив був її сторож на подвірє, вона кинула ся назад, бо по другій сторонї побачила двох жовнїрів.

Була се нічна сторожа — значить все пропало!

## РОЗДІЛ LXXIX.

## ЗЛОЧИН ЗА ЗЛОЧИНОМ.

Старий Іван, що після перепалки з бароновою оставив дім, де кілька десяток лїт перебув, пішов найперше да Вайтленда, щоб звідомити його про се, що стало ся.

Не застав молодого артиста в дома, тому пішов тимчасом до знакомого, щоб там річи зложити.

Другої днини рано вибрав ся знова до Вайтленда але надармо. Коли вечір став западати, мав зійти ся поза стодолою на лїсничівцї з тим то хлопцем, що мав його до старого барона завести.

Нетерпеливив ся й тому о цїлу годину завчасно вибрав ся в дорогу, маючи потрібних 500 ґульденів в кишени.

# НОВІСТЬ! ЧИТАЙТЕ!

## СТАРОКРАЄВІ КНИЖКИ НАЙНОВІЙШОГО ВИДАНЯ

БОГДАН ЛЕПКИЙ — Твори Тараса Шевченка, в 5-ох томах,
брошурована ..... $10.00
в полотняній оправі ..... $15.00
Твори Шевченка в 3-ох томах ..... $ 6.00
в полотняній оправі ..... $ 9.00
ІВАН-НЕЧУЙ ЛЕВИЦЬКИЙ — Причепа, брош. .... $ 2.00
в оправі ..... $ 2.50
ІВАН ФРАНКО — Перехрестні Стежки, ..... $ 2.00
в оправі ..... $ 2.50
А. КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ — Рубають ліс, брош. ..... $ 2.00
в оправі ..... $ 2.50
І. ТУРЯНСКИЙ — Поза Межами Болю ..... 80 ц.
Альманах ..... $1.50
Чмелик, повість ..... $1.50
Люборацькі, брош. $1.50, в оправі ..... $ 2.00
Люба — Згуба ..... 20 ц.
ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА — Земля, повість, $2.00, в опр. $2.50
Царівна, брош. $2.00, в оправі ..... $2.50
Всесвітна Історія М. Грушевського, в 2-ох томах .. $2.00
Людина ..... 30 ц.

---

На складі у нас партитури до сих представлень:

| | | | |
|---|---|---|---|
| Вихованець | 80 ц. | Мати Наймичка | 80 ц. |
| В неволі темноти | 80 ц. | Нещасне кохане | $1.25 |
| Душогубка | 60 ц. | Бурлака | 60 ц. |
| Вихрест ..... г. | 80 ц. | По ревізії | 50 ц. |
| Душогуби | 80 ц. | За Немань іду | $1.25 |
| Циганка Красавиця | $1.50 | Сатана в бочці | 80 ц. |

а також всякі драматичні підручники і прибори до характеризації.

**Козак-Невмирака,** Ів. Франка сценічний образ в одній дії. (Незвичайно пригоже, де уряджуєсь концерти і святочні обходи **10 ц.**

**Куплєти,** М. Л. Кропивницького (Теферере куку, Кум Гаврило Удовиця, От, тобі Гандзю книш, Бичок, Колиб свині та роги). Все смішне, догідне для деклямацій або співу на сцені в часі концертів та вечерів сміху. Ціна ..... **15 ц.**

---

**33-ИЙ СШИТОК СЬОЇ ВЕЛИКОЇ ПОВІСТИ ВИЙДЕ**
**З ДРУКУ ДНЯ 2-го МАРТА 1923 р.**

---

Замовленя висилайте на адресу:
**UKRAINSKA KNYHARNIA ACCORD**
**216 DUFFERIN AVE., — WINNIPEG, MAN.**